

Gondolatok Németh Gyula halálának 25. évfordulóján

Huszonöt éve 1976. december 14-én hunyt el Németh Gyula, a magyar turkológia máig legnagyobb mestere. Mindenki, aki ma Magyarországon turkológusnak vallja magát, ilyen vagy olyan módon, közvetlenül vagy közvetve, kapcsolódik az ő tudós egyéniségéhez és munkáihoz. Mindnyájan Németh Gyula köpönyegéből bújtunk elő, mondhatnánk szabadon Dosztojevszkij után, aki hasonló szavakkal jellemezte Gogol *Köpönyegének* letörölhetetlen hatását minden későbbi orosz íróra. Jőmagam azon nemzedékhez tartozom, amelynek tagjai utolsóként hallgathatták még Németh Gyulát egyetemi előadásain, és nyugdíjba menetele után is kapcsolatban maradtam vele utolsó évéig. A *Török Füzetek* szabta rövid terjedelem csak arra adhat most alkalmat, hogy munkásságáról, helyéről a tudományban pár szót mondjak, és személyiségéről pár vonást a saját szemüvegemen keresztül felrajzoljak.

A 19. század szülötte volt, 1890-ben született Karcagon, a nagykun városban, az Osztrák-Magyar Monarchia területén, s mikor fiatalkorában felkelt érdeklődése a török nyelvek iránt, Isztambulba indult, az Oszmán Birodalom fővárosába.

Visszatekintve a századelőre ez jut az eszünkbe: milyen más világ volt az, mint a mai, milyen mások voltak azok az emberek, akik a "boldog békeidőkben" szocializálódtak. Széles nyelvtudás, jó iskolák, nyitottság a világ felé, s a jövőbeli biztos megélhetés ígérete. Ezeket vesztette el aztán az ország 1920-ban, Trianonban, majd végső csapásként a kommunizmus 40 évével. Budapesti és németországi egyetemi tanulmányai után 28 éves korában, 1918-ban lett egyetemi tanár, s majdnem fél évszázadon át vezette a Török Filológiai Tanszékét a budapesti egyetemen. Kétszer volt dékánja, egyszer rektora az egyetemnek. 1922 óta az MTA levelező, majd 1935 óta rendes tagja. Nem volt könnyű dolga a katedrán, hiszen olyan nagy elődje volt, mint az általa csak "zseniális dilettáns"-nak nevezett Vámbéry Ármin. Vámbéry lényegében kijelölte a magyar turkológia főbb kutatási területeit, de az igazán módszeres, elmélyült kutatások a következő nemzedékekre vártak. Németh Gyula munkássága teremtette meg azt a magyar szempontú turkológiai iskolát, melynek, bár fő kutatási profilja és célja a török-magyar kapcsolatok különböző aspektusainak felderítése volt, mindig számon tartotta a nemzetközi turkológia eredményeit és maga is aktívan hozzájárult azokhoz. Nem véletlenül tartják számon nemzetközileg a budapesti turkológiai iskolát.

Három nagy területe volt ennek a kutatásnak, melyet ő maga is többször leírt és meghatározott. Az első a régi törökséghez kapcsolódik, s mondhatnánk, hogy a honfoglalás előtti magyarság történetének, kultúrájának török szálait nyomozza. Maga Németh Gyula ezt tartotta legfőbb érdeklődésének, és élete végéig vissza-visszatért kedvenc témáihoz: a magyar törzsszrendszerekhez, a székely rovásíráshoz és a székelyek eredetéhez, a baskír kérdéshez. Élete legnagyobb hatású művét, *A honfoglaló magyarság kialakulása* című könyvét is e témában írta és adta ki 40 éves korában, 1930-ban. Ez az a téma, amely minden magyar turkológus szívét megdobogtatja, s mi másért is leszünk turkológusok tizen-, huszoneves korunkban, ha nem a magyar őstörténet miatt. Akármilyen mással foglalkozunk is később, az érzelmi indítást ez adja.

A másik terület, kronológiai rendben haladva a magyar történelemben, a besenyők, kunok története és szerepe a

magyar etnogenezisben. Bár maga is kun ivadék volt és nem egy lényeges cikket írt e területen is (a besenyők és kunok nyelvéről, az általa besenyő nyelvemléknek tartott nagyszentmiklósi kincsről, és másokról), igazából nem ez a kérdés volt érdeklődésének fő tárgya. De elindította ezekkel a témákkal való igazán tudományos foglalkozást, amely aztán Rásonyi Nagy László, Györffy György, Mándoky Kongur István és mások munkásságában teljesedett ki.

Harmadsorban, de nem utoljára, az oszmán-török filológiának szinte egésze is izgatta fantáziáját egész életében. Tudósi pályáját oszmán-török nyelvkönyvek írásával kezdte, majd érdeklődése az oszmán-török nyelv nem-arab betűs, hanem egyéb ábécékkel (latin, görög, örmény, cirill) lejegyzett emlékei, az ún. átírt nyelvek felé fordult. Foglalkozott Balassi Bálint török nyelvű verseivel és kiadta Illésházy Miklós 17. századi latin betűs török nyelvkönyvét. Török nyelvtörténeti érdeklődéséhez kapcsolódott szorosan a török nyelvjárások kutatása. Alapvető műveket írt a balkáni török nyelvjárások osztályozásáról, Bulgária és Albánia török nyelvjárásairól, s egy nyelvjárásnak, a vidininek részletes leírását és feldolgozását adta.

Természetesen e három fő témakörön kívül a török filológia szinte minden területén megnyilatkozott. Enciklopédikus érdeklődése ma már utánazhatatlanná vált a szűk szakosodás korában. De fontos hozzátennünk, hogy nemcsak azért volt ilyen tág érdeklődésű, mert a turkológia történetének egy korábbi korszakában élt, mikor bármihez nyúlt a kutató, szinte újat mondhatott, hanem mindez alkataból is következett. Érdeklődő és nyílt volt élete végéig, az újat hajlandó volt tanulmányozni, és ha jónak tartotta, befogadni.

A tudomány nemcsak száraz, objektív tények halmaza, hanem emberi alkotás is, s mint ilyen, mögötte mindig ott sejlik az alkotó, hús-vér emberi alak. Németh Gyula is egy szeri, utánazhatatlan ember volt; aki megismerte, nem tudta elfelejteni. Hát még azok, akikhez közel állt, akiket szeretett és akik szerették. Megpróbálom most felidézni azt a nagyon szubjektív képet, ami bennem él róla. "Rémlik mintha lát-nám természetes növést...", mondhatnám Aranyt parafrázálva, de hát ez nem igaz: kis termetű, törekeny ember volt, aki egyik lábára enyhén sántított. Orientalista rossz nyelvek szerint (ebből sohasem volt hiány nálunk) Vámbéry Ármin, a "sánta dervis" után ez már szinte illett egy magyar turkológusnak. Nagy emberekhez mindig anekdoták füzére kapcsolódik, melyek nem úgy igazak, mint egy elbeszélő történeti forrás, hanem mint olyan folklóralkotások, melyek valami lényegeset ragadnak meg egy emberről. Mondani sem kell, hogy a Németh Gyulához kapcsolódó anekdoták szerves része a magyar keletkutatás történetének. Jó lenne egyszer összegyűjteni őket, míg élnek azok, akik ismerték őt.

Hogy milyen ember volt? Rendkívül őszinte és szókimondó, éles kritikájú, aki azonban sohasem ment fejfel a falnak, sem a közéletben, sem a tudományban. Hogyan volt lehetséges ezt összeegyeztetni? Egyéniségének sajátja volt: legcsipősebb megjegyzéseit is a tettettét álinaivítás és ironia mögé tudta rejteni. Lehetetlen volt megsértődni rá. Élete pár utolsó évét leszámítva, mikor betegsége már aka-

dályozta, minden szombaton délután megjelent a kávéházban, hogy csevegjen a tudományról és életről. Ahogy öregedett és egyre kevesebb tényleges befolyása és szerepe volt az egyetem és akadémia életében, úgy fogytak a "tisztelők" is körülötte, végül már csak 4-5-en maradtunk. Legvégig szinte csak ketten tartottunk ki a "kruzsok"-jain, Mándoky Pista és én. Persze nem azért, mert mi olyan jó emberek voltunk. Ellenkezőleg, önzők voltunk, akik az utolsó percig hallani akartuk, tanulni akartunk tőle. A közte és köztünk levő több mint fél-száz év különbség felhőtlenül és tisztává tette kapcsolatunkat. Mint egy letűnt világ utolsó alakját csodáltuk őt, s ő mint kései szellemi gyermekeit, azt hiszem szeretett minket. Ő nevezett el minket a két Istvánnak (a megkülönböztetés kedvéért persze Pistának és Istvánnak szólítva minket), állandóan szítva bennünk a turkológia művelésének lángját. Ma már tudom, sokszor dicsért érdemen felül minket, de olyan szárnyakat adott ezzel, amelyeket a halála óta elmúlt huszonöt év sem tudott teljesen lenyesegetni.

Hálánkat már csak én tudom kifejezni, mert szégyen Mándoky Pista idő előtt, 48 éves korában távozott végleg körünkből.

Végezetül, nem mulaszthatom el, hogy a *Török Füzetek*-ben ne szóljak egy szót a törökökhöz való kapcsolatáról. Bár az egész törökség érdekelte, de a legmélyebb érzelmi szálak a törökországi törökökhöz fűzték, ahhoz a török néphez, mely a legtöbbször vitte a történelem során, s mely méltán lehet az egész török világ szimbóluma. Gimnazista korától kezdve öregkoráig sokszor fordult meg Törökországban, ahol számtalan barátja és tisztelője volt, s nem utolsósorban tanítványa. Legnagyobb törökországi tanítványa az a Hasan Eren professzor volt, a török nyelvtudomány doyenje, akinek nemrég ünnepeltük 80 éves születésnapját. Németh Gyula fedezte fel, mint vidini török gimnazistát, és hívta meg Budapestre tanulni. A török turkológusok éppúgy ismerik és számon tartják egyéniségét és munkáit, mint a magyarok. Németh Gyula, a tudós és ember a magyar és török nép közös kincse marad.

♣ Vásáry István

Nejat Göyünç halálára

A török tudományos élet ismét szegényebb lett egy igen széles ismeretekkel rendelkező, európai kultúrájú, iskolateremtő professzorral. A gyászban mi is osztozunk, hiszen személyében a magyarok iránt különleges szimpátiát tápláló barátot veszítettünk el.

Nejat Göyünç azon ritka kutatók közé tartozott, aki rendszeresen járt a Miniszterelnökségi Levéltárba – a legbiztosabban ott lehetett véle találkozni. Munkásságának egyik legfontosabb állomása a Mardini szandzsák összeírásainak feldolgozása volt. Az ennek nyomán született kötet, mely először az Isztambuli Egyetem kiadványai között jelent meg, változatlan utánnyomását pedig a Türk Tarih Kurumu jegyezte, hosszú ideig minta volt a hasonló munkálatokba fogó török szakemberek számára. Amikor aztán Göyünç professzor félig-meddig "száműzetésként" Konyában kapott oktatói feladatot, jól élt az alkalommal, s fiatal történészek sorát vette rá a tahrir defterik egységes szempontú értékelésére és eredményeik publikálására. E fontos forráscsoport tanulmányozása oly mértékben foglalkoztatta, hogy 1992-ben nemzetközi konferenciát szervezett az egykori szandzsuk fővárosban, ahova minden érdekelt országból meghívott egy vagy több szakértőt. A távlati együttműködés reményében bizottságot alakított, egy-egy nemzeti felelőssel. Nem rajta múlt, hogy az 1994-ben Erlangenben tartott második szimpózium után újabb találkozót nem sikerült összehívni, s így jobb sorsra érdemes elképzelései közül kevés valósult meg.

Nejat Göyünç másik nagy vállalkozása egy Törökországban megjelenő, de jelentős részében idegen nyelvű folyóirat útnak indítása volt, mely külföldi szerzők tanulmányait is nagy számban közölte. Bár az

éves periodika címlapján Halil İnalcık és Heath Lowry (majd İsmail Erünsal és Klaus Kreiser) személyében társszerkesztők neve is szerepelt, tudni lehetett, hogy a teendők javát nem ők végzik, hanem Nejat Göyünç. Az ő kapcsolatrendszere és személyes kisugárzása biztosította, hogy a szakma legkiválóbbjainak nevével találkozzunk a tartalomjegyzékekben. S jöllehet az Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies meglehetősen borsos áron került piacra, mégis hamar gazdára talált példányai. (Nekünk magyaroknak a 20 dolláros összeg a 80-as években megfizethetetlen lett volna, s ezt a professzor is megsejtette, ugyanis ha találkoztunk, mindig megajándékozott valamelyikünket – egy ablakmélyedésbe húzódva, hogy mások ne lássák – az utójára megjelent kötetel.)

Nyugdíjazása után korántsem vonult vissza – ellenkezőleg: a korábbiánál több otthoni rendezvényen tartott előadást. Úgy érezte, hogy felgyülemlett ismereteiből még sok mindent nem közvetített népének. Hasonló meggondolással adományozta gazdag könyvtárát Isztambul pillanatnyilag legdinamikusabban fejlődő közgyűjteményének, az Iszlám Kutatóközpontnak.

Nejat Göyünç általában halk szavú embernek tűnt, mely benyomás kialakulásához kissé vékony hangja is hozzájárult. Ám tudott indulatos is lenni, ha a szakmai vita nézete szerint kedvezőtlen irányba tolódott. Nem minden ilyen esetben vált világossá, hogy pontosan hol látta sérülni az igazságot, de azt érezni lehetett, hogy saját mérsékelt értékrendjét védi a szélsőségekkel szemben.

♣ Dávid Géza

Beszámoló Çiğdem Erken és Selva Erdener zenei estjéről

Çiğdem Erken ve Selva Erdener ile bir müzik gecesi

Örvendetes dolog, hogy az utóbbi időben egyre gyakrabban lehetünk részesei török művészek bemutatkozásainak. Gondoljunk csak Fazıl Say és Gülsin Onay hangversenyeire, Erol Deran képeinek diavetítéses előadására vagy Mehmet Özel festményeinek kiállítására a Széchenyi Könyvtárban. Most pedig két fiatal, harminc év körüli hölgy, Çiğdem Erken zongoraművész és Selva Erdener operaénekes zenei estjét élvezhettük.

A hangversenyt az Óbudai Társaskör nagyterme adott otthont, amelytet zsúfolásig megtöltött a közönség. Nem véletlen, hiszen Çiğdem Erken (Çiğdem jelentése krókusz) annak az Erdoğan Erkennek a leánya, akit sokan jól ismerünk és nagyra becsülünk, mint tekirdaği tiszteletbeli magyar konzult. Természetes tehát, hogy Erdoğan bej barátai, ismerősei, magyarok és törökök egyaránt, szinte teljes létszámmal jelen voltak a hangversenyen. Ebből adódóan amolyan családias légkörben zajlott le az esemény: a gyülekező közönség soraiban barátságosan integő kezek, mosolygó arcok jelezték, hogy régi jó ismerősök találkoznak itt egymással.

A hangverseny első felében klasszikus művek hangzottak el, míg a második részben zömmel török szerzők darabjait hallhattuk. Elsőként J. S. Bach 2. partitáját játszotta Çiğdem Erken. Bach 6 partitát írt zongorára, amelyeket később „Clavier Übung I.” címen gyűjtött egybe. A cím is mutatja, hogy nem ügynevezett „közönségsiker” darabról van szó, ám a szép, kiegyenlített előadás megérdemelten kapott nagy tapsot. A következő Chopin nocturne azt hiszem már közelebb áll mindannyiunk szívéhez, hiszen Chopin melódiai még a komoly zenében nem járatosak érzelmeire is hatni tudnak. A továbbiakban Selva Erdener énekelt részleteket klasszikus operákból, amelyek sokunkban régi szép operai estétet, zenei élményeket keltettek életre (Mozart, Puccini, Gounod és Massenet műveiből hangzottak el áriák).

Számomra a műsor második fele jelentett nagyobb élményt, amikor is a török zenéből kaptunk ízelítőt. Az első szám ugyan még egy Bach mű Liszt átírata volt, amely alkalmas adta arra, hogy a művésznő felcsillanthassa technikai tudását is. A második szám viszont már török kompozíció volt: Ulvi Cemal Erkin egytételes szonátájában Bartókra jellemző ritmikát és akkordokat véltem itt-ott felfedezni. Turgay Erdener két dalát, „Düşlerimin Toprağı” (Álmaim földje) és „Sen, sen, sen” (Te, te, te) Selva Erdener adta elő nagy átéveléssel. Feltűnt, hogy a mezzoszoprán énekesnő mélyebb hangjai is milyen erőteljesen és meleg tónusban szólalnak meg. A műsor egy ismeretlen török szerző Aygız (Te, leány) c. dalával ért véget. A jól megérdemelt taps után Selva Erdener ráadásként még egyszer elénekelt a „Sen, sen, sen” című dalt. Nyilván, ez állt legközelebb a szívéhez, amiről a vele való beszélgetés során magyarázatot is kaptam. De erről majd később...

A hangverseny után török eddességekkel, pogácsával és italokkal kedveskedett a rendezőség. Közben a nagy forgatagban megkerestem a két művésznőt, gratuláltam nekik, és megkértem őket, hogy mondjanak pár szót a Török Füzetek olvasói számára. Készségesen vállalták a rövid interjút, és leültünk egy kicsit beszélgetni.

Son zamanlarda gittikçe daha fazla Türk sanatçısının gösterimlerini izleme olanağı bulmamız kuşkusuz sevindirici bir olgu. Burada Fazıl Say ve Gülsin Onay'ın konserlerini, Erol Deran'ın slaytlı fotoğraf gösterisini ya da Mehmet Özel'in Széchenyi Kütüphanesi'ndeki resim sergisini anmamız yeter. Şimdi ise daha otuz yaşlarında iki bayan sanatçının, piyanist Çiğdem Erken ile opera ses sanatçısı Selva Erdener'in müzik gecesinde zevkini çıkardık.

Konserin verildiği Óbuda Dostlar Çevresi binasının büyük salonu tıklım tıklım dolmuştu. Bu da bir rastlantı değildi. Çiğdem Erken, birçoğumuzun yakından tanıdığı ve büyük değer verdiği Tekirdağ onursal Macar konsolosu Erdoğan Erken'in kızı olduğundan, Erdoğan beyin dostu, tanıdığı Macarların ve Türklerin tam mevcutla konsere gelmeleri doğaldı. Bu bakımdan konser bir aile havası içinde geçti ve el sallayanların, birbirlerini candan selamlayanların o gün burada buluşan eski yakın dostlar olduğu hemen hissediliyordu.

Konserin ilk yarısında klasik yapıtlara, ikinci yarısında ise çoğunluk Türk bestecilerin eserlerine yer verildi. İlk olarak Çiğdem Erken J. S. Bach'ın 2. partita'sını çaldı. Bach, piyano için 6 partita yazmış ve sonra bunları „Clavier Übung I.” (piyano egzersizleri)

adı altında birleştirmişti. Adından da anlaşılacağı gibi bir "seyirciyi kazanma" parçası değildi ama, bu güzel, dengeli gösterim hakkettiği gibi büyük alkış topladı. Bunu izleyen Chopin noktürnü sanırım hepimiz için daha cana yakındı, zira Chopin'in melodileri klasik müzikle aşinalığı olmayanların bile duygularını etkileyebiliyor. Bundan sonra Selva Erdener klasik operalardan (Mozart, Puccini, Gounod, Massenet'nin eserlerinden) arylar söyledi. Bunlar çoğumuzda eski opera gecelerinin unutulmaz anılarını canlandırdı.

Benim için en derin anıyı, programın ikinci yarısında Türk bestecilerinin yapıtlarından sunulan örnekler yarattı. Programın bu bölümünün ilk parçası, bir Bach yapıtının Liszt düzenlemesiydi ve bu parça sanatçının yüksek teknik yeteneğini göstermesine olanak verdi. Fakat ikinci parça artık Türk bestecisinin, Ulvi Cemal Erkin'in tek bölümü sonatıydı. Eserin birçok yerinde sanki Bartók'a özgü ritm ve akortları duyuyordum. Diğer bir bestecinin, Turgay Erdener'in "Düşlerimin Toprağı" ve "Sen, sen, sen" adlı iki şarkısını Selva Erdener büyük bir duygusallıkla sundu. Mezzosoprano sanatçının sesinin pes perdede de ne kadar güçlü ve ne kadar sıcak tonda tınladığı göze çarptıyordu. Program, bilinmeyen bir bestecinin "Aygız" adlı şarkısıyla sona erdi. Gerçekten lâyık olduğu coşkulu alkışlardan sonra Selva Erdener "Sen, sen, sen" şarkısını bir kere daha söyledi.

ÇİĞDEM ERKEN ÉS SELVA ERDENER

— Kedves Çiğdem hanım, ön fiatal kora ellenére már többször fellépett külföldön is, és jelenleg az isztambuli Yıldız Egyetemen oktat, illetve a Zene- és Színművészeti Tanszék helyettes vezetője. Vannak-e kapcsolatai magyar művészekkel is, tekintettel arra, hogy édesapjának igen sok barátja és ismerőse van Magyarországon?

— Oszintén szólva sok ismerősöm nincs, de azt gondolom még csak a kezdeteknél tartok. Nagyobb turném sem volt még. De a zenéjüket szeretem, nagyon közelinek érzem magamhoz mind Bartók, mind pedig Kodály zenéjét. A mi művészeink is szívesen játszóak az ő darabjaikat.

— Ön is játszik magyar műveket Törökországban?

Igen. Bartóknak több művét is játszottam már. Például az Allegro barbarot, a szonátáját, aztán Kodály Marosszéki táncok c. művét és még másokat is. Ezek állandóan szerepelnek a repertoáromon, és nagyon népszerűek Törökországban.

— Most játszott egy török művet is. Miért ezt a darabot választotta?

Ulvi Cemal Erkin a török köztársaság korának egyik jeles zeneszerzője. Adnan Saygun mellett az egyik legismertebb. Egyébként az én konzervatórium tanáromnak, Ayşegül Sarıcanak ő volt a tanára. Ezért szívesen játszom a műveit.

Selva hanımtól megkérdeztem, hogy máskor is adott-e együtt koncertet Çiğdemmel.

Çiğdemmel már régóta ismerjük egymást, úgy 14-15 éves korunk óta, még az iskolából – válaszolta. – Öt évvel ezelőttadtunk első alkalommal együtt hangversenyt. Ez most a második közös koncertünk.

— A jövőben is szándékoznak együtt koncertezni?

Igen, már beszélünk is róla. Valamilyen drámai cselekményt feldolgozó koncertre gondoltunk, és a közeli jövőben szeretnénk realizálni.

ÇİĞDEM ERKEN

— Önnek ugyanaz a családnéve, mint Turgay Erdener zeneszerzőnek. Jelent ez valamit?

Igen, ő a férjem. Egyébként a konzervatóriumban ő a zeneszerzés tanszak vezetője.

— Nagyon szépen énekelte Erdener dalait. Talán kifejezetten az ön számára írta azokat?

Nos igen, a „Sen, sen, sen” című dalt nekem komponálta. A nemrég megjelent lemezem is ezt a címet kapta...

Kendine en yakın hissettiği, herhalde bu şarkıydı. Nitekim söyleşimiz sırasında bunun nedenini de aydınlatıldı. Bu noktaya sonra gene döneceğiz...

Konseri düzenleyenler gösterimden sonra konuklara Türk tatlıları, poğaçalar ve içecekler sunarak da lütfkârlıklarını yinelediler. Arada bu büyük kalabalık içinde iki sanatçıyı bulduğumda kendilerini tebrik ettim ve Török Füzetek dergimizin okuyucular için birkaç söz söylemelerini rica ettim. Bunu memnurlukla kabul ettiler ve böylece bir köşeye oturarak söyleşimize başladık.

— Çiğdem hanım, siz genç yaşınıza rağmen şimdiye dek pek çok kere yabancı ülkelerde de konserler verdiniz ve hâlen İstanbul'da Yıldız Teknik Üniversitesi'nde öğretim üyesi, Müzik ve Tiyatro Sanatları kürsüsünün başkan yardımcısı. Babasının Macaristan'da birçok dostu ve tanıdığı olduğumu dikkate alarak, Macar sanatçılarıyla da ilişkiniz var mı?

Doğrusu çok tanıdığım yok, ama öyle sanıyorum, henüz işin başlangıcındayım. Büyüğe bir turneye de çıkmış değilim. Fakat müziğinizi seviyorum, gerek Bartók'un gerek Kodály'nın müziğini kendime çok yakın hissediyorum. Onların eserlerini bizim sanatçılarımız da seve seve çalışıyorlar.

— Siz de Türkiye'de Macar eserlerini çalışıyor musunuz?

Evet, çalışıyorum. Şimdiye kadar Bartók'un birçok eserini çaldım. Örneğin Allegro Barbaro'yu, Sonat'ını, sonra Kodály'nın Marosszéki Dansları yapıtını ve daha birçoklarını seslendirdim. Bunlar repertuarımda sürekli yer alıyor ve Türkiye'de çok popüler eserler.

— Şimdi bir Türk eseri de çaldınız. Neden bu yapıtı seçtiniz?

Ulvi Cemal Erkin Türkiye'nin cumhuriyet döneminin seçkin bestecilerinden biri. Adnan Saygun ile beraber en tanınmışlarından. Sonra benim konservatuardaki hocam Ayşegül Sarıcan'ın öğretmeni idi. Bundan ötürü de eserlerini seve seve çalışıyorum.

Selva hanımdan,

— Başka zaman da Çiğdem hanımla beraber konser verdiniz mi, diye sordum.

Çiğdem'le eskiden beri, daha okuldayken, 14-15 yaşlarındaki beri tanıyoruz birbirimizi. İlk defa 5 yıl önce birlikte konser verdik. Şimdi bu ikinci ortak konserimiz oluyor.

— Bundan sonra da birlikte konserler vermek niyetinde misiniz?

Evet, hatta bunu konuştuk da. Dramatik bir konuyu işleyen bir konser hazırlamayı düşündük ve yakın gelecekte bunu gerçekleştirmek istiyoruz.

— Sizin soyadınız besteci Turgay Erdener'in soyadıyla aynı. Akrabalıktan mı?

Evet, kocam. Kendisi konservatuarda kompozisyon kolu başkanı.

— Turgay Erdener'in şarkılarını çok güzel söylediniz. Yoksa bunları doğrudan doğru sizin için mi besteledi?

Doğrusu, "Sen, sen, sen" adlı şarkıyı benim için besteledi. Az önce yayınlanan CD'm de bu adı taşıyor.

— Programınızın ilk bölümünde Batı Avrupalı bestecilerin eserlerini seslendirdiniz. Sanırım bunlar Türk dinleyicilerin kulakları için biraz yabancı. Bu tür eserlerin çalınması sorun yaratıyor mu?

Hayır yaratmıyor. Çünkü konservatuarda tamamen batı repertuarıyla çalışıyorduk. Yani küçüklüğümden beri bunlarla beraber büyüdüm. Zaten Ankara Devlet Bale ve Opera solisti olarak Mozart, Donizetti, Puccini, Gounod ve benzer bestecilerin eserlerini sürekli söylüyorum.

— Macaristan'a şimdi ilk gelişiniz mi bu?

Evet, şimdi ilk defa geldim.

(Folyatás a 16. oldalon!)

— *A műsor első részében nyugat-európai szerzők műveit énekelte. Török fölnek, gondolom, ezek kissé idegenül hangzanak. Okoz-e problémát az ilyen művek előadása?*

Nem, mert a konzervatóriumban teljesen nyugati repertoárral dolgoztunk. Vagyis kis korom óta ezeken nőttem fel. És mint az Ankarai Állami Balett és Opera szólistája rendszeresen énekelem Mozart, Donizetti, Puccini, Gounod stb. műveit.

— *Most van először Magyarországon?*

Igen, először vagyok itt.

— *Çiğdem hanım, úgy tudom, ön már többször járt nálunk.*

Most jöttem ide ötödször. Két alkalommal, 89-ben és 91-ben részt vettem Kecskeméten a Kodály Zoltán szemináriumon is.

— *Kedves művésznők, remélem a jövőben többször is ellátogatnak Magyarországra, és itt, vagy más koncertteremben hallhatjuk előadásukat. Köszönöm, hogy szakítottak időt erre a kis beszélgetésre.*

Nem lenne teljes ez a beszámoló, ha nem térek ki pár szóval arra is, hogy miként jöhetett létre ez a produkció.

Amikor egy meghívóval vagy jeggyel beülünk egy-egy rendezvényre vagy hangversenyre, általában nem gondolunk arra, hogy kik, hányan és hogyan segítették elő az előadás létrejöttét. Am most, tudván, hogy a műsor háttérében szerényen Zana István tagtársunk húzódik meg, őt is felkerestem kérdéseimmel:

— *Kedves István, a Török Füzetek olvasóit bizonyára érdekli, hogyan jött létre ez a szép előadás. Hallhatnánk erről valamit?*

Ehhez jó pár évvel kell visszamennünk a múltba. Annak idején az Országos Műemléki Felügyelőségnel dolgoztam, és a nyolcvanas években megbízást kaptunk a rodostói Rákóczi ház felújítására. Így hát hosszabb időt töltöttem Tekirdağban, ahol nagyon közeli barátságba kerültem Erdoğan Erkennel, aki minden gondunkban bajunkban önzetlen segítők volt. Lassanként olyan szoros barátság alakult ki közöttünk, hogy ma már csak kardeşimnek (testvéremnek) szólítjuk egymást. Tudván, hogy három leánya közül kettő is zenei pályára lépett, (Çiğdem zongora, a fiatalabbik, Didem, pedig cselló szakon végzett Ankarában, a nagyhírű Bilkent Egyetemen) azt mondtam Erdoğan bejnek, hogy nagyon szeretném, ha egyszer Magyarországon koncertet adnának a lányok. Hát ennek most jött el az ideje.

— *Akkor miért nem a két testvér lépett fel együtt?*

A csellista Didem hosszabb ideje Kanadában tartózkodik, ahol a munkája mellett tovább képezi magát, és egyelőre bizonytalan, hogy mikor jön haza. Én viszont nem akartam tovább halasztani ígéreteimet, így hát a két régi jó barát, Çiğdem és Selva lépett fel együtt.

— *Miként szerveztétek a koncertet?*

Bár a hangverseny szponzorálását én vállaltam, említést tettem róla Ender Arat nagykövet úrnak és kértem, hogy a meghívók az ő nevében mehessenek ki. Mégis csak hatásosabb, mintha én hívnám meg a közönséget! Ő az eddigi gyakorlatnak megfelelően lelkesen felkarolta az ötletet, és ahhoz is ragaszkodott, hogy a koncert utáni fogadás költségeit ő állja. Aztán jötték a kisebb-nagyobb megoldandó feladatok: a terembérlés mellett a ruhatár megszervezése, a zongora felhangolása stb. Persze végig izgultunk, hogy lesz-e elegendően nagy számú közönség, mert egy művész számára nincs lehangolóbb, mint egy nagy teremben pár ember előtt játszani. Végül is a terem megtelt, sőt még pótszékeket is kellett bevinni!...

Egyébként Martonyi János külügyminiszter úr is meg volt híva a hangversenyre, de párizsi tartózkodása miatt csak felesége, dr. Rábai Rozália tudott eljönni.

Egy szó mint száz, a hangverseny, amelyet barátom és családja tiszteletére szerveztem, olyan sikeres volt, hogy Erdoğan bej könnyekig meghatódott. Számomra ez volt a legnagyobb elismerés.

Idé tartozik még, hogy a hangverseny szünetében Erdoğan bej, hálája jeléül, egy-egy emléklapoktet nyújtott át Ender Arat nagykövet úrnak és Zana Istvánnak, valamint a Belinda Kft. vezetőjének, aki szintén támogatta anyagilag a rendezvényt.

✍ Puskás László

— *Çiğdem hanım, bildiğime göre siz birkaç kere gelmişsiniz Macaristan'a, doğru mu?*

Şimdi beşinci kez geldim. İki kere, 1989'da ve 1991'de, Kecskemét kentinde Zoltán Kodály seminerine de katıldım.

— *Değerli sanatçılar, umarım gelecekte daha birçok defa Macaristan'a gelirsiniz ve burada ya da başka salonlarda tekrar konserlerinizi dinleme fırsatını buluruz. Bu kısa söyleşimize vakit ayırdığınız için tekrar teşekkür ederim ve başarılarınızın devamını dilerim.*

Öyle sanıyorum, bu gösterimin nasıl gerçekleştiğini de birkaç kelimeyle anlatmazsak bu tanıtımız eksik kalır. Bir davetiye ile ya gışeden aldığımız biletle bir konsere geldiğimiz zaman, bunun gerçekleşmesinde kimlerin, ne türden katkıları olduğunu genellikle pek düşünmeyiz. Fakat, bu konserimizin gerçekleşmesinde demegimiz üyesi İstván Zana'nın rolü olduğunu öğrenince, onu da aradım ve bu olguyu kısaca açıklamasını rica ettim. Konuşmasına şöyle başladı:

Burada biraz birkaç yıl gerilere gitmemiz gerekecek. O zamanlar Tarihî Anıtlar Ülkesel Özetim Kurumunda çalışıyordum. 80'li yıllarda, Tekirdağ'daki Rákóczi Evi'nin onarımı işini verdiler bize. Bunun sonucunda uzun süre Tekirdağ'da kaldım ve orada fedakârca yardımlarıyla her derdimize deva bulan Erdoğan Erken'le çok yakın dost olduk. Öyle ki, bir zaman sonra artık birbirimize "kardeşim" diye hitap ediyorduk. Üç kızından ikisinin müziğe yöneldiğini (Çiğdem'in Ankara'da ünlü Bilkent Üniversitesinde piyano dalından mezun olduğunu, onun küçüğü Didem'in ise viyolonsel dalında diploma aldığını) biliyordum. Bir keresinde Erdoğan beye, kızlarının Macaristan'da bir konser vermelerini çok isterdim, demiştim. İşte buna şimdi sıra geldi.

— *Peki neden iki kız kardeş konser vermedi?*

Küçüğü olan viyolonselist uzun süredir Kanada'da bulunuyor, orada çalışmalarının yanı sıra kendini daha da geliştiriyor, bu yüzden yurda ne zaman döneceği de belli değil. Doğrusu ben de bu konser işini daha fazla geciktirmek istemedim, bunun sonucunda da konseri ki eski dost sanatçı Çiğdem ile Selva gerçekleştirdi.

— *Konserin örgütlenmesi nasıl oldu?*

Konserin sponsorluğunu benim yükledim, ancak vurgulayarak Büyükelçi Ender Arat beyden, davetiyelerin onun adına gitmesi ricasında bulundum. Benim değil de kendisinin konukları davet etmesi gene de daha etkili olurdu. Şimdiye kadar uygulamalarında olduğu gibi bu önerime de özenle sahip çıktı ve konserden sonra düzenlenecek kabulün masraflarını kendisinin karşılayacağında da ısrar etti. Sonra tabii küçüklü büyüklü bazı sorunların çözümü gerekli oldu. Örneğin salon ücretinin yanı sıra gardropun sağlanması, piyanonun akort edilmesi gibi. Acaba yeterince izleyici olacak mı diye sonuna kadar heyecanlandık, çünkü bir sanatçı için büyük bir salonda ancak birkaç kişi önünde çalmak kadar moral bozucu bir şey olamaz. Sonunda salon tıklım tıklım doldu ve hatta konuklar bir kısmı ancak yedek sandalyelerde yer bulabildi.

Öte yandan Macar Dışişleri bakanı sayın János Martonyi de davet edilmişti, fakat kendisi o sırada Paris'te bulunduğundan ancak eş bayan Rozália Rábai gelebildi.

Uzun láfin kısası, dostum ve ailesi üyeleri şerefine tertiplediğim bu konser öyle başarılı oldu, Erdoğan bey öyle duygulandı ki, bayağı gözleri yaşardı. Benim için en büyük mükâfat da bu oldu.

İstván Zana dostumuz konuşmasını bu sözlerle bitirdi. Şunu da hatırlatayım, Konser arasında Erdoğan bey minnettarlığının ifadesi olarak Büyükelçi Ender Arat beye, ayrıca İstván Zana'ya ve gene maddi olarak etkinliği destekleyen Belinda Kft şirketi başkanına birer hatıra plaketi sundu.

✍ László Puskás

(Türkçesi: Yılmaz Gülen)

Víz alá került antik települések

A Török Köztársaság fennállása óta megvalósított legnagyobb beruházás az Anatólia egész területére kiterjedő duzzasztógát rendszer. A duzzasztás következtében megemelkedett víz – különösen Délkelet-Anatóliában – kezdte megsemmisíteni a sok ezer éves kulturális emlékeket. A Bergama közelében lévő egyik antik településen, Allianoi-ban is hasonló helyzettel szembesültünk az által, hogy építeni kezdték a Yortanlı duzzasztógátat. A török Kulturális Minisztérium sajnos nem tudta kellően elvégezni a természeti értékek és antik települések azonosítását és nyilvántartásba vételét, aminek az lett a következménye, hogy olyan antik települések, mint Zeugma (Belkis), Hasankeyf, Apameia és Urima mellett több száz tell is víz alá került. Amikor az írott és vizuális sajtó foglalkozni kezdett a témával, az egész világ figyelme rögtön a régészet felé fordult.

Ezek a tervek, amelyek elsősorban a Tigris és az Eufratesz vidékének öntözését, valamint a villamosenergia-termelés növelését célozták, első ízben a 70-es években merültek fel, majd a 80-as évek után egy sok irányú, a szociális-gazdasági felemelkedést szolgáló tervvé álltak össze. A tervekre összességében 32 millió dollárt irányoztak elő, amiből 22 gátat és 19 vízi erőművet szándékoznak építeni. Mindez még 1,7 millió hektárra kiterjedő öntözőcsatorna rendszerrel fog kiegészülni. Az Alsó-Eufratesz, a Karaya, a határ-Eufratesz, valamint a Suruç, a Bazika, az Adiyaman Kâhta, az Adiyaman Göksu, az Araban, a Gaziantep, a Dicle Kırıl Kızı, a Batman, a Batman-Silvan, a Garzan, az Ilisu és a Cizre projektek alkotják az e terv keretében elképzelt gátrendszer egyes részeit. Miközben Törökországban folytak a gátépítések, 1972. november 17. és 21. között Párizsban az UNESCO közgyűlésén a Világ Kulturális és Természeti Örökségének megóvása érdekében néhány fontos határozatot hoztak. Együttal elkészült a Világ Kulturális Örökségét képező természeti vagyonnak, műemlékeknek, településeknek a kiválasztására és megvédésére vonatkozó szabályzat is. Ezeket a határozatokat más államokkal együtt 1983-ban Törökország is jóváhagyta.

Nehéz lenne azt állítani, hogy Délkelet-Anatólia, ahol a civilizáció történetének legrégebbi maradványai találhatók, régészeti szempontból kellőképpen fel lenne tárva. Bár Törökország és más országok különböző tudományos intézményei évek óta folytatnak itt ásatásokat, semmi esetre sem mondhatjuk, hogy a terület elégséges módon át lenne kutatva.

Zeugma (Belkis)

Miközben Délkelet-Anatóliában folytak a gátépítések, Stephan Kinzernek, a The New York Times hasábjain megjelent: „Watery Grave for a Roman Ruin” című cikke nyomán az egész világ figyelme egyszeriben az antik város, Zeugma felé fordult. (Turkey's Treasures – Ever nearer the past címmel terjedelmes cikkben foglalkozott a kérdéssel James Wilde is, a TIME 2000. január 24-ei számában – A szerk.)

Stephan Kinzer így ír: „Az olyan országoknak, mint Törökország, jogukban áll visszakövetelni kulturális örökségüket. Viszont felelősek is ezen örökség megóvásáért. Azzal, hogy Törökország engedélyt ad páratlan értékű területek

megsemmisítésére, saját történelmét árulja el. Ha ilyen felbecsülhetetlen kincset feláldoznak, a világ kulturális intézményei kétségbe fogják vonni, hogy Törökországot tényleg aggasztja kulturális örökségének sorsa. Most még nem túl késő egy reális program kidolgozása a régészekkel együtt, hogy a Törökországban található kincseket megmentjük a megsemmisüléstől.”

Amikor Stephan Kinzer napirendre tűzte Zeugma ügyét, a török Kulturális Minisztérium sokkal élénkebben kezdett érdeklődni Délkelet-Anatólia régészetével kapcsolatban. A gaziantepi múzeumból dr. Rifat Ergeç és Kemal Sertok, a Gaziantepi Egyetem természettudományi-irodalmi karának történész szakáról dr. Rifat Ergeç adjunktus, a Francia Anatólia Kutatóintézetből dr. Aksel Tibet, a franciaországi Nantes-i Egyetemről dr. Catherine Abedie Reynal docens, a Hacettepe Egyetemről dr. Aynur Durukan és a Zeugma Kezdeményezés részéről dr. Ümit Serdaroglu professzor megkezdte az elárasztásra kerülő területek régészeti mentését. Az Arkeoloji ve Sanat Yazımları (Archeológiai és Művészeti Kiadványok) vezetője, Nezihi Başgelen régész kiadványaiban megpróbálta felkelteni a figyelmet Zeugma iránt.

Zeugma, amely Gaziantep megye Nizip járási székhelyétől 10 km-re található, a Római Birodalom határán, annak legkeletebbi pontján létesült. Zeugma, melynek addig még a nevét is alig ismerték, sajnos csak 1986-ban került az érdeklődés előterébe, egy rövidke hír kapcsán. A New York Times magazinban John Noble Wilford ismét napirendre tűzte a témát, és Zeugma mozaikjait mint valódi kultúrkincset említette. Egy amerikai archeológiai folyóirat 1995-ös számában közölt cikk Zeugma megmentése érdekében gyors intézkedést sürgetett. Jóval a Zeugma kérdés felmerülése előtt egy német régész, J. R. Wagner, aki 1970-ben Zeugmáról írta doktori értekezését, úgy találta, hogy az antik város rendkívül gazdag leletanyaggal rendelkezik. Értekezésének elkészülte után Wagner a török kulturális minisztériumhoz fordult, és az ásatások megkezdését javasolta, de nem kapott pozitív választ.

Ugyanakkor a kincskeresők, akik nyomon követték Wagner munkáját, illegális ásatásokat végeztek, és a fellelt mozaikokat darabokra szedték. A véletlennek köszönhető, hogy az USA-beli Houstonban a Rice Egyetem gyűjteményei között a kutatók felfigyeltek a Herakles mozaik egy töredékére, amit közel 25 évvel ezelőtt csempészték ki. Ennek nyomán a török Kulturális Minisztérium 1992-ben Zeugma felső teraszain egy gazdag római polgár villájában végzett ásatásokat, de a padló mozaikjainak egy részét ellopták. Az USA-ban a fent említett mozaikok egyike felkeltette a kanadai mozaikszakértő, Sheila Campbell figyelmét is. Gyanította, hogy a mozaikot Törökországból csempészték ki, ezért fotót készített róla és Törökországba küldte. Az elvégzett vizsgálatok igazolták, hogy a mozaik pannót valóban Zeugmából csempészték ki.

Zeugmát – a szó jelentése hídfő avagy átkelőhely – Nagy Sándor egyik vezére, I. Szeleukosz Nikátor (Kr. e. 312–281) alapította Samsattal együtt azon a helyen, ahol legkönnyebb volt átkelni a folyón. A város neve kezdetben „Szeleukia az Eufratesznél” volt, és csak később kapta a Zeugma nevet. A történeti forrásokból tudjuk, hogy Nagy Sándor a perzsiai hadjárata során egymáshoz erősített csónakokból készített hídon kelt át a folyón.

(Folytatás a 18. oldalon!)

Zeugma, amely egyike volt a kommagéné királyság négy legfontosabb városának, a hellenisztikus kor (Kr. e. 300–20) után nagymértékben tovább fejlődött. A római uralom idején az ide telepített légio III Scytica révén tovább növekedett a város hírneve. Az anatóliai származású katonákból álló „szkíta légio” és a „IV. légio” katonai szempontból még jobban megerősítette a várost. I. Szeleukosz Nikátor Zeugma után az Eufrátesz túlsó partján is alapított egy várost, amelynek perzsiai származású felesége, Apama után „Apameia az Eufrátesznél” nevet adta.

Zeugma, ahol a római korszakban felsőszintű vezetők, katonák és kereskedők éltek, és amely az Antiocheiát (Antakya) és Edessát (Urfa) összekötő főútvonal mellett feküdt, gazdasági szempontból fontos közlekedési csomópont volt.

Kr. u. 250-ben a szászánida uralkodó, I. Sapur ismeretlen okokból lerombolta és felégette Zeugmát. Az ásatások során előkerült leletek viszont azt mutatták, hogy a lakosság már az ő érkezése előtt elhagyta a várost.

Zeugma ma a Belkis dombnak nevezett akropolisztól, teraszosan kikepezve, az Eufrátesz folyóig terjed. A pénzérmék tanúsága szerint az akropoliszon a sors istennőjének, Tychének volt a temploma.

Az Eufráteszre néző lejtőn volt az agora és a színház. Az ezen építmények előterében lévő Ayas dombon a diadalív, a villánál pedig vízvezeték és egy ciszterna volt. Az Akropolisz nyugati, keleti és déli oldalán terült el a nekropolisz (temetkezési hely). Ezeket a területeket helyenként 10 méternél is vastagabb földréteg fedte. Ennek ellenére a kincsvadászok a temető nagy részét felásták, nagy károkat okozva ezzel.

A gátépítés során nagy kiterjedésű bronzkori temetőt is feltártak. 312 kora-bronzkori sírt ástak ki, amelyek a Kr. előtti 3000-es évekből származtak.

A leletmentő ásatások során előkerült villák szobáiban eredeti helyzetben találtak oszlopokat, mozaikokat, freskókat, valamint nagy mennyiségben pénzérmét, gyertyatartót, méceszt és agyagedényeket. Ezek a villák 2000 júliusában teljesen víz alá kerültek. Az onnan előkerült tárgyakat a gaziantepi múzeumba vitték.

Zeugmában három különböző területen végeztek leletmentő ásatásokat. Az „A” részlegnek nevezett terület 2000 júliusában teljesen víz alá került, csak a dokumentációs munkákat fejezték be. A „B” részleg 2000 októberében került víz alá, amikor a víz magassága eléri a 385 métert. Sajnos ezen a helyen sem tudtak elégséges felszíni kutatást végezni. A „C” részleg most is folytatódik a munka.

A zeugmai villákból előkerült jelentősebb mozaikok témái közül említésre méltó a nimphával italt ivó menádok csoportja, a geometrikus díszítésű padlók, a Metox és Parthenopé (egy szirén neve) alakok, az Ókeanosz és Téthüsz, az Akratosz és a cigánylány ábrázolások, illetve az alábbi jelenetek: Dionüszosz két párduc által vont kocsiban; a krétai bikába, Minótaurosza szerelmes királynő; Dionüszosz és Ariadne lakodalma; a csatába menő trójai hős, Akhilleusz; Aphrodité születése. Találtak továbbá Athéné szobrot, a sírkamrában nyugvó halottak különböző szobrai, sírköveket, Hermész figurákat, bronz szerecsen fejű, függő olajméceszt, medúza fejet, érméket, kezében pénzes erszényt tartó Hermészt, bronz Éroszt, római katona kardjának hüvelyét, mindkét oldalán kardot tartó oroszlánna, korai bronzkorból származó kerámiákat és nagyszámú bullát.

Alliano

1970-ben döntés született a Nyugat-Anatóliában lévő Yortanlı gát megépítésére. A délkelet-anatóliai vízi erőművektől eltérően 25 évre tervezett és csak öntözés céljait szolgáló Yortanlı tározó vize a közeljövőben el fogja árasztani az antik várost, Allianoit, amely az ókorban fontos gyógyközpont volt. Alliano a Bergama-İvrindi útvonal 23. km-étől északkeletre, a Paşa Ilıcasi nevű hely mellett, a majdani Yortanlı víztározó közepén található. Strabon (Kr. e. 63. – Kr. u. 21.) a híres ókori író a Geographica című művében ugyan nem tér ki erre, a Kr. u. 2. században élt mysiai Aelius Aristides viszont, aki Hadrianoteraiból (Balıkesir közelében) Pergamonba menve útközben megbetegedett, és az Allianoiban lévő meleg vízben nyert gyógyulást, a Hieroi Logi (Szent szó) című könyvében említést tesz róla. Így ez az egyetlen forrás, amely Allianoiról tudósít.

Alliano a hellenisztikus korban (Kr. e. 330–323) alapították, de legfényesebb napjait Hadrianus római császár uralkodása alatt (Kr. e. 138–117) élte. Tulajdonképpen a pergamon királyság gyógyhelye volt, nem pedig valódi antik város. Hogy nem volt városi rangja, annak legfőbb bizonyítéka az, hogy nem vertek nevére pénzérmét.

Aszklepiosz kultusza Pergamonban nagyon elterjedt volt. A görög mitológiában Aszklepiosz az orvosok, az orvostudomány és a gyógyulás istene volt. A Kr. e. 6. századtól kezdve a késő antik korszakig több gyógyhelyet is elneveztek Aszklepioszról (Aszklepión). Így pl. Görögországban Epidaurosban, Korinthosban, az égei-tengeri Kosz szigeten, Anatóliában pedig Pergamonban. Az Allianoiban végzett ásatások eredményeképpen feltárt új gyógyhelyet is ezek közé sorolják. Allianoiban az Aszklepión 9700 m²-nyi területet ölel fel. Amíg a pergamoni Aszklepiónban pszichoterápiai kezeléseket végeztek, addig az ásatások tanúsága szerint Allianoiban vízi terápiával gyógyítottak. Allianoiban az ásatások során előkerült Aszklepiosz mellszobrok is igazolták ezt. Így tehát elmondhatjuk, hogy a Bakırçay medence a Kr. e. 2. századtól kezdve a Kr. u. 11. századig mint fontos gyógyhely volt ismeretes. Csak a bizánci korban vesztette el jelentőségét, amikor a megnövekedett népvándorlás miatt gazdasági szempontból nehéz helyzetbe került.

Az Alliano ásatások

Amikor a Műemlékek és Múzeumok Igazgatósága tudomást szerzett Alliano létezéséről, 1994-ben saját erőből ásatást kezdeményezett. 1998-ban a Bergamai Múzeum igazgatójának, Ahmet Yaraşnak a vezetésével felgyorsították a munkákat, mielőtt víz alá kerülne ezek a területek. Ám a gát környezetében dolgozó csapat nem akadt fontos leletekre. Erre fel Ahmet Yaraş a szóban forgó terület központjába tette át a munkálatokat, és itt bukkant rá Alliano maradványaira. Az ásat sok során egy kelet-nyugati és egy észak-déli irányú főutca került napvilágra. Az ide koncentrált ásatások hatalmas bejáratú kapunál kezdődő, kelet-nyugati irányba haladó, 6 m széles és 180 m hosszú oszlopos utat (documentus) tártak fel. Az út végét egy fürdő maradványai zárják le. Figyelemre méltó az út mindkét oldalán húzódó portikuszos üzletsor is.

Egy másik, 8 m széles és 35 m hosszú észak-déli irányú oszlopos út (cardo) is napvilágra került. Megállapították, hogy ezek között kétemeletes termál épület emelkedett, ahol 47 fokos víz folyt, s amely az öt kiegészítő toldalékokkal

együtt 9706 m²-nyi területet ölelt fel. Bizonyos nyomok arra utaltak, hogy ezen épületek alatt egy, a hellenisztikus korból származó kisebb épület lehetett. Ezen kívül egy, az Iliya patakig terjedő 110 m hosszú csatornát is feltártak.

Napvilágra került többek közt egy 8,5 x 10,5 m-es nympheum (félkör alaprajzú forráskút), amely Anatóliában a legjobb állapotban megmaradt ilyen építmény, továbbá perisztiles, nagyméretű lakóház, üzletek, a főúttal összeköttetésben lévő négyszög alakú inzula, művészek által használt műtermek; borkészítő üzemel, latrinák, késő antik kori kerámia égetőkemencék, illetve a település déli és északi részén egy-egy nekropolisz.

A különböző építmények mellett kisebb leletek is elkerültek, mint például két Aszklepiosz fej, két női fej, különböző méretű torzók, valamint hatalmas szobrok töredékei. Mindezek bizonyítják, hogy a település abban az időben milyen gazdag szobrászati alkotásokkal büszkélkedhetett. Ha a helyszín nem kerül víz alá, az ásatások valószínűleg még több szobrászati alkotást is felszínre hoznának. Mindezeket kiegészítik a fém leletek: 1500 db arany, ezüst és bronz pénzérme, különböző mécsesek, továbbá égetett agyagfigurák és sokféle csontból készült tárgy. A rossz kiégetés miatt kidobott és előkerült kerámia darabok azt jelzik, hogy abban az időben itt égetőkemencék működtek. Az itt talált tárgyakat a Bergamai Múzeumba szállították megőrzésre.

Az Alliano ásatások során előkerült leletek közül az az Aphrodité szobor a legjelentősebb, amelyet egy fürdőben találtak. Ez a hellenisztikus korra datált és szépen megmunkált 15 m magas és ölén kagylóhéjat tartó Aphrodité szobor a legszebb bizonyítéka annak, hogy itt egy fontos település volt.

Tekintve, hogy a Kulturális Minisztérium által az ásatásokra elkülönített pénzösszeg elégtelennek bizonyult, a munkálatokat Izmir kormányzósága, Bergama önkormányzata, valamint az Állami Vízművek is támogatta. A Philip Morris/Sabancı Holding is anyagi segítséget nyújtott az ásatásokhoz. 2000. júniusában a Kulturális Minisztérium engedélyével alapított Bergama Yortanlı Műemlékvédelmi Társaság is támogatta az itteni ásatásokat.

Az Alliano ásatásoknál a „Szeptember 9 Egyetem” Archeológiai Karának professzora, dr. Nuran Şahin vezetésével a hallgatókból álló brigád is segédkezett a munkálatokban a tikkasztó hőségben. A mindössze 50 éves élettartamúra tervezett gát mögötti területen, amely 3 éven belül 17 m-es víz alá fog kerülni, most is folytatódhatnak a munkálatok.

Ha Alliano nem kerülne víz alá, illetve ha az ásatások majd a későbbi években folytatódhatnak, Aszklepiosz gyógyhelye valószínűleg teljes egészében világra kerülhetne.

Befejezés

Azzal együtt, hogy az ókori város, Zeugma és a hidroterápiás központ, Alliano napvilágra került, bizonyos tényekre is fény derült. Nyilvánvalóvá vált eközben, hogy a régészeti lelőhelyek és kulturális értékek dokumentálása céljából még a terület átfésülését sem végezték el. Így nincs birtokunkban ma sem a terület archeológiai és ökológiai leltára.

Sajnos Délkelet-Anatóliában az Iliu gát mögött víz alá került Zeugma mellett Hasankeyf, Urima, Apamea, Halfeti, Rumkale, Kalameydani, valamint több száz tell és sír eseté-

ben meg kell elégednünk G. Algaze felszíni kutatásaival. G. Algaze szerint Délkelet-Anatóliában közel hatvan régészeti terület található. Apameia városa, ahol a Kr. e. 3000-re datálható bronzkori telkek találhatók, nyomtalanul a víz alá került. A Rumkale nevű középkori vár esetében a víz állítólag csak a vár alapjáig fog emelkedni. De ha Rumkale alapjait, mely a 19. században a karavánutat védte, elmossa a víz, valószínűleg maga a vár is hamarosan össze fog dőlni.

Bár Törökország csatlakozott az Európa Tanácsnak a régészeti örökségek megővására vonatkozó egyezményéhez, gazdasági szempontoktól vezérelve kénytelen volt feláldozni bizonyos archeológiai területeket, természeti és ökológiai értékeket a délkelet-anatóliai projekt és a Yortanlı gát kedvéért.

✍ Erdem Yücel

(Fordította: Puskás László)

HÍREK

Gökçin Yalçın, a Török Köztársaság Kulturális Minisztériuma Könyvtári Főigazgatóságának vezetője társaságunk meghívására Budapesten tartózkodott október 16–19. között. A főigazgató szakmai megbeszéléseket folytatott Kócziánné Szentpéteri Zsókiával, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Könyvtárak Főosztálya vezetőjével, Szőgi Lászlóval, az Egyetemi Könyvtár főigazgatójával és Monok Istvánnal, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatójával. Felkereste a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Keleti Gyűjteményét, ahol Apor Éva, a gyűjtemény vezetője fogadta vendégünket. Ellátogatott az ELTE BTK Török Filológiai Tanszékre is, ahol elnökünkkel, Dávid Géza tanszékvezető egyetemi tanárral találkozott.

A Zsebemben sok kicsi alma van/Cebimde Çok Küçük Elma Var című film, amely a szigetvári Retina Fesztiválon októberben a legjobb török film díjat kapta, a közelmúltban az Ankarai Filmfesztiválon a zsűri különdíját nyerte el. Sezgin Türknek, a film rendezőjének ez úton is sok szeretettel gratulálunk.

A januári filmszemlén ismét látható majd a Nyári vakáció (O da Beni Seviyor) című török film, amelyet az isztambuli Kedi Film és a budapesti Objektív Film Stúdió koprodukcióban készített. A film pénzügyi támogatását részben az Eurimages, illetve az Európa Tanács film alapítványa biztosította. A filmnek, amely egy első szerelem története, különös varázsa az, hogy Malatyában és Antalyában, hamisítatlan török helyszíneken forgatták.

FELHÍVÁS

Társaságunk adományozással szeretne segítséget nyújtani a kütahyai Kossuth Múzeum magyar anyagának gyarapításához, ehhez tagjaink segítségét, támogatását is kérjük. A gyarapításhoz szívesen fogadnánk el bármilyen Kossuth Lajos életével, az 1848/49-es forradalommal és szabadságharccal, illetve a Kossuth-emigráció törökországi tartózkodásával összefüggő színvonalas tárgyi emléket (festmény, rézkarc, fénykép másolat, könyv, fegyver, lófelszerelés, egyenruha, huszártársoly, katonai kitüntetés, rendjel, zászló, Kossuth-bankó stb.). Az ajándékozási szándékot a 411 61-91 telefonszámon, vagy a 411 61-92 faxon lehet közölni, illetve bejelenteni az elérhetőség megjelölésével. Az adományok elszállításáról, átmeneti tárolásáról, illetve a múzeumba történő eljuttatásáról elnökségünk gondoskodik majd.

Kitaplík...

Ahmed Adnan Saygun – Doğu-Batı Arası Müzik Köprüsü / Emre Aracı / Yapı Kredi Yayınları /253 s.

„Sibelius Finlandiya, De Falla İspanya ve Bartók Macaristan için ne ifade ediyorsa Türkiye için onu ifade eden, Türkiye'nin büyük ve yaşlı müzik adamı.” 15 Ocak 1991 tarihli İngiliz The Times gazetesinin ölüm haberleri sütununda yer alan bu cümle, tüm yaşamını büyük yapıtara giden yolları aramaya adanmış, en dipte yatan mirasına dek kazdığı „geleneği” Batı müziğinin çoksesli diliyle tüm dünyaya aktaran bir büyük bestecinin ve filozofun, Ahmed Adnan Saygun'un ardından yazılmış. „Türkiye'nin büyük ve yaşlı müzik adamı...” Saygun'u ne kadar iyi anlatan bir söz! Böyle bir sanatçının yaşamı ve yapıtları hakkında bugüne dek kapsamlı bir araştırma yapılmamış olmasının yarattığı boşluk o kadar büyük! Ahmed Adnan Saygun: Doğu-Batı Arası Müzik Köprüsü, bu boşluğu dolduruyor. Türk Beşleri'nin – kimilerine göre – en önemli ve yurtdışında en çok tanınan üyesi Saygun, besteci ve orkestra şefi Emre Aracı'nın dört sene süren titiz araştırmalarının, Londra-Paris-İstanbul-Ankara arasında dokuduğu mekiklerin, sayısız belge, anı ve dokümandan yaptığı derlemelerin sonucunda ortaya çıkan bu kitapta hem müzisyen, hem yurtaş, hem de birey olarak çıkıyor karşımıza. Kitap, Saygun'un yaşamına ve yapıtlarına bugüne dek hiç açılmamış pencereleri açmakla kalmıyor, yetmiş yıl boyunca Türkiye Cumhuriyeti'nde izlenen kültür-sanat politikalarına da anılar ve anlatılanlar aracılığıyla ışık tutuyor.

Török könyvesboltok polcairól...

Emre Aracı: Adnan Saygun – Zenei híd Kelet és Nyugat között, Yapı Kredi Kiadványok, 253. o.

„Törökország nagy, öreg muzsikusa ugyanazt jelenti Törökország számára, mint Sibelius Finnország, De Falla Spanyolország vagy Bartók Magyarország számára.” Ez a mondat, amely, az 1991. január 15-i The Times halálhírei rovatában volt olvasható, egy nagy zeneszerző és filozófusról: Ahmed Adnan Saygunról íródott, aki egész életét a nagy műhöz vezető utak keresésének szentelte, s aki a legmélyebb gyökerekig leásva megtalálta „hagyományt” a nyugati zene sokszólamúságával szolgáltatta meg az egész világ számára. „Törökország nagy, öreg muzsikusa...” Milyen jól fejezi ki ez Saygun! S ugyanilyen nagy az az űr, amely abból támadt, hogy egy ilyen művész életéről és munkásságáról mind a mai napig nem készült átfogó tanulmány! Az *Adnan Saygun – zenei híd Kelet és Nyugat között* című mű ezt az űrt tölti be. Saygun, aki a „Török Ötök” sokak szerint legjelentősebb és külföldön legismertebb tagja volt, zeneszerzőként, polgárként és magánemberként egyaránt élénk lép a zeneszerző és karmester Emre Aracı négy éves gondos kutatásainak eredményeképpen a London – Párizs – Isztambul – Ankara által határolt területet átfogó, számtalan dokumentum, írás és visszaemlékezés felhasználásával készült művében. E könyvben, amely azon túl, hogy új ablakokat nyit Saygun életére és műveire, emlékezések és idézetek segítségével megvilágítja a Török Köztársaság hetven éves kulturális, művészeti politikáját is.

(t.e.)

A Hagia Szophia közelében, reprezentatív, történelmi környezetben kedvezményes árral szeretettel várja a Magyar-Török Baráti Társaság tagjait az AND HOTEL. A hotel éttermében kifogástalan kiszolgálás és csodálatos körpanoráma kilátás nyílik a városra.

Cím:
Yerebatan Cad. Cami Çıkmazı No. 40.
Sultanahmet — İstanbul / TÜRKİYE
Telefon: (90-212) 5120207
Fax: (90-212) 5123025
Szobafoglalás: (90-212) 5207676
<http://www.andhotel.com>
E-mail: info@andhotel.hu
Társulajdonos: Remzi Erbas

TÖRÖK FÜZETEK

A Magyar—Török Baráti Társaság időszaki lapja

Szerkesztőbizottság:

Dávid Géza, Puskás László, Szmilko Györgyi és F. Tóth Tibor

Felelős szerkesztő/Sorumlu redaktőr: F. Tóth Tibor

Tervezés, tipográfia: Szmilko Györgyi

Lévelelő/adres: Magyar—Török Baráti Társaság

H—1062 Budapest, Bajza u. 54.

Fax: (36-1) 411 61-92

E-mail: defter@office.mta.hu

HU ISSN 1217-6141

25239 Akaprint Kft.